DR.MADHUKARRAO WASNIK PWS ARTS AND COMMERCE COLLEGE

Scanned with CamScanner

B.COM 2ND YEAR IVth SEMESTER

SUBJECT:- MONETARY ECONOMICS-2

MEDIUM:- ENGLISH, HINDI, MARATHI

Subject Teacher:-

Mamta M. Tayade

Ashwini A. Landge

Scanned with CamScanner

युनिट :- III [1]

1. * बँक व ग्राहक यांचे परस्परसंबंध।

व्याख्या :-

प्रा. क्राउथर यांच्या मते,

"कर्ज देणारी व कर्ज घेणारी संस्था म्हणजे बँक होय"

बँकांची वैशिष्ट्ये :-

*
1) बचत व काटकसरीला प्रोत्साहन देणे
2) भांडवल उभारण्यात मदत करणे
3) अग्रक्रम क्षेत्राला कर्जपुरवठा करणे
4) मागास विभागांना सवलतीच्या दराने कर्जपुरवठा करणे.
5) समाजातील दुर्बल घटकांना आर्थिक मदत देणे
6) नवीन उद्योजकांना विविध सवलती देऊन आर्थिक मदत करणे.

ग्राहक - यांच्या व्याख्या :-

डॉ. हार्टिझ,

"बँकेच्या व्यवहारासाठी ज्या व्यक्तीने खाते उघडले व बँकेचे व्यवहार करण्याच्या सवयीप्रमाणे जबाबदारी स्वीकारण्याची तयारी असलेली व्यक्ती म्हणजे ग्राहक

बँक ग्राहकाच्या अटी :-

व्यक्तीचे किंवा संस्थेचे बँकेत एखादे खाते असावे लागते, जसे बचत ठेव खाते, चालू ठेव खाते, मुदत ठेव खाते किंवा कर्ज खाते.

व्यक्तीचे किंवा संस्थेचे बँकेशी होणारे व्यवहार मूलभूत बँकिंग स्वरूपाचे असावे लागतात, जसे खात्यावर पैसे जमा करणे, खात्यातून पैसे काढणे,

Scanned with CamScanner

बँकेतून कर्ज काढणे, वसुलीसाठी धनादेश बँकेत जमा करणे इ.

व्यक्तीने किंवा संस्थेने आपल्या खात्यावर किमान एक व्यवहार करण्याची आवश्यकता असते, त्यात सातत्य असण्याची गरज नाही.

* बँक ग्राहकाचे विशिष्ट प्रकार :-

1) अज्ञान व्यक्ती
अ) अज्ञानाच्या नावाचे बचत खाते
ब) अज्ञान आणि पालक संयुक्त खाते
क) अज्ञानासाठी पालकाच्या नावाने खाते.
2) विवाहित स्त्री
3) मानसिक दौर्बल्य असलेल्या व्यक्ती
4) तात्कालिक मानसिक दौर्बल्य असलेल्या व्यक्ती.
5) संयुक्त खाते
6) भागीदारी संस्था
7) संयुक्त भांडवली संस्था किंवा कंपनी

1) अज्ञान व्यक्ती :-

भारतातील करार कायद्याप्रमाणे अठरा वर्षापेक्षा कमी वय असणाऱ्या व्यक्तीस अज्ञान व्यक्ती असे म्हणतात.

अ) अज्ञानाच्या नावाचे बचत खाते :-

अज्ञान मुलाला किंवा मुलीला स्वतः च्या नावाने स्वतंत्रपणे बचत खाते उघडण्यास बँका परवानगी देतात.

3

Page No.
Date: / /

अ) अज्ञान आणि पालक संयुक्त खाते :-

एखाद्या मुलाचे किंवा मुलीचे वय १८ वर्षापेक्षा कमी असल्यास अज्ञान आणि पालक यांच्या नावाने संयुक्त खाते उघडण्यास बँका परवानगी देतात

ब) अज्ञानासाठी पालकाच्या नावाने खाते.

अनेकदा आपल्या अज्ञान मुलासाठी किंवा मुलीसाठी स्वतः च्या नावाने खाते उघडण्यास पालकांना परवानगी देण्यात येते.

2) विवाहित स्त्री :-

भारतात विवाहित स्त्रीला करार स्वातंत्र्य असल्याने तिला स्वतंत्रपणे स्वतः च्या नावाने बँकेत खाते उघडता येते.

3) मानसिक दौर्बल्य असलेल्या व्यक्ती :-

मानसिक दौर्बल्य निर्माण झाल्याची अधिकृत माहिती मिळाल्यास खात्यावरील सर्व व्यवहार बँकेने थांबवावेत.

4) तात्कालिक मानसिक दौर्बल्य असलेल्या व्यक्ती :-

मानसिक दौर्बल्य बऱ्याच कालपर्यंत असल्यास त्यास आपण वेड म्हणतो पण बऱ्याच वेळेला व्यक्तीने दारू घेतल्यामुळे किंवा अफू, गांजा यासारख्या कांमली पदार्थाच्या सेवनामुळे त्याला तात्पुरते मानसिक दौर्बल्य प्राप्त होते.

5) संयुक्त खाते :-
जेव्हा दोन किंवा अधिक व्यक्ती बँकेत एकच खाते उघडून त्यावर आर्थिक व्यवहार करतात, तेव्हा त्यास संयुक्त खाते म्हणतात.

6) भागीदारी संस्था :-
भारतीय भागीदारी कायद्यानुसार भागीदारी म्हणजे दोन किंवा अधिक व्यक्ती मिळून एका करारानुसार व्यवसाय चालवितात.

7) संयुक्त भांडवली संस्था किंवा कंपनी :-
आधुनिक काळात अनेक मोठे उद्योग व्यवसाय 'संयुक्त भांडवली संस्था किंवा सार्वजनिक कंपनी' या तत्वाने चालविल्या जातात.

* बँक - ग्राहक परस्परसंबंध

1) बँक व ग्राहक यांच्यातील परस्परसंबंधात कायद्याचा पगडा भारतात जास्त आहे.

2) बँक आणि बँक ग्राहक यांच्यातील परस्परसंबंध हा भारतात वादाचा विषय असल्याने कोर्टाचे निर्णय महत्वाचे ठरले आहेत.

3) बँक आणि बँक ग्राहक यांच्यातील परस्परसंबंधांचा अभ्यास हा बँक, ग्राहक आणि नागरिक या सर्वांच्या दृष्टीने महत्वाचा आहे.

Scanned with CamScanner

Page No.
Date: / /

1) ऋणको आणि धनको :-

- ग्राहकाकडून पैशाची मागणी
- विशिष्ट वेळेत आणि विशिष्ट ठिकाणी मागणी
- रकमेची मागणी विशिष्ट पद्धतीने
- असीमित मुदत

2) विश्वस्त आणि लाभकारी :-

- बँक आणि ग्राहक यांच्यात विश्वस्त करार झाल्यास दोघांतील संबंध विश्वस्त लाभकारी स्वरूपाचे असतात.
- ग्राहकाचे विपत्र किंवा हुंडी वसुलीसाठी बँकेने स्वीकारल्यास त्याची वसुली होईपर्यंत दोघांतील संबंध विश्वस्त-लाभकारी स्वरूपाचे असतात.

Scanned with CamScanner

3) अभिकर्ता आणि प्रमुख :-

भाग आणि कर्जरोखे विकत घेणे किंवा विकणे, प्रवासी धनादेश देणे, हमीपत्र देणे, परकीय चलन इ.

4) निक्षेपग्राही आणि निक्षेपक :-

यापूर्वी स्पष्ट केल्याप्रमाणे ग्राहकांच्या मौल्यवान वस्तू, दागदागिने, महत्त्वाचे ऐवज आणि दस्तऐवज सुरक्षित ठेवण्याची सोय करून उपलब्ध करून देतात.

5) विशेष संबंध :-

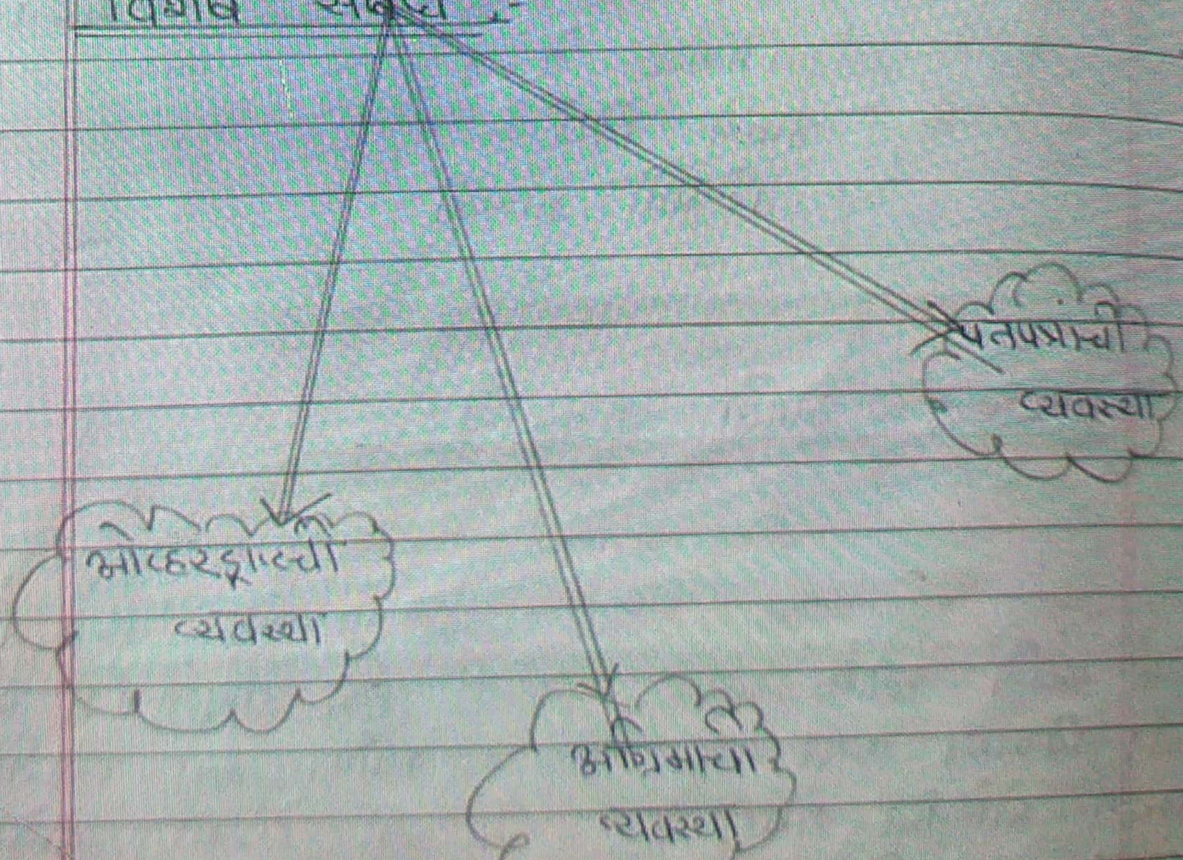

* बँकेत खाते उघडणे आणि खाते व्यवहार *

बँकेत खाते उघडताना काळजी घेणे :-

1) ओळख नसलेल्या व्यक्तीचे खाते उघडताना त्याचा पत्ता, रोजगार इत्यादीबद्दल चौकशी केली पाहिजे.

2) खातेदाराच्या नमुना सह्या घेण्यात घ्याव्यात व बँकेचे नियम त्याला मान्य आहेत.

बँकेत खाते उघडणे :-

- ग्राहकाचे नाव व पूर्ण पत्ता.
- व्यवसाय किंवा नोकरीची माहिती
- ग्राहकाचे फोटो (छायाचित्र)
- दूरध्वनी क्रमांक
- दिनांक
- ओळख
- नमुना सही
- ग्राहकाच्या वारसाचे नाव

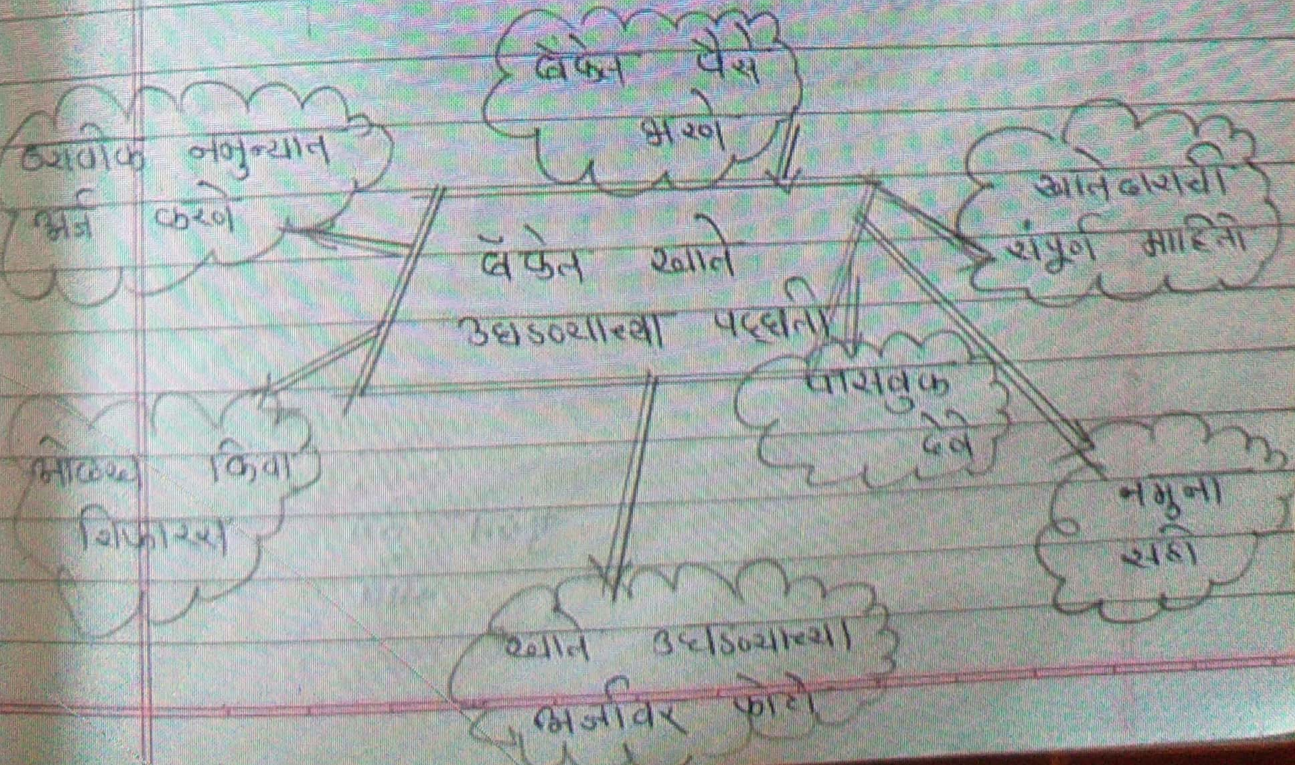

Scanned with CamScanner

* खात्यांचे विविध प्रकार, त्यांची प्रक्रिया व व्यवहार :-

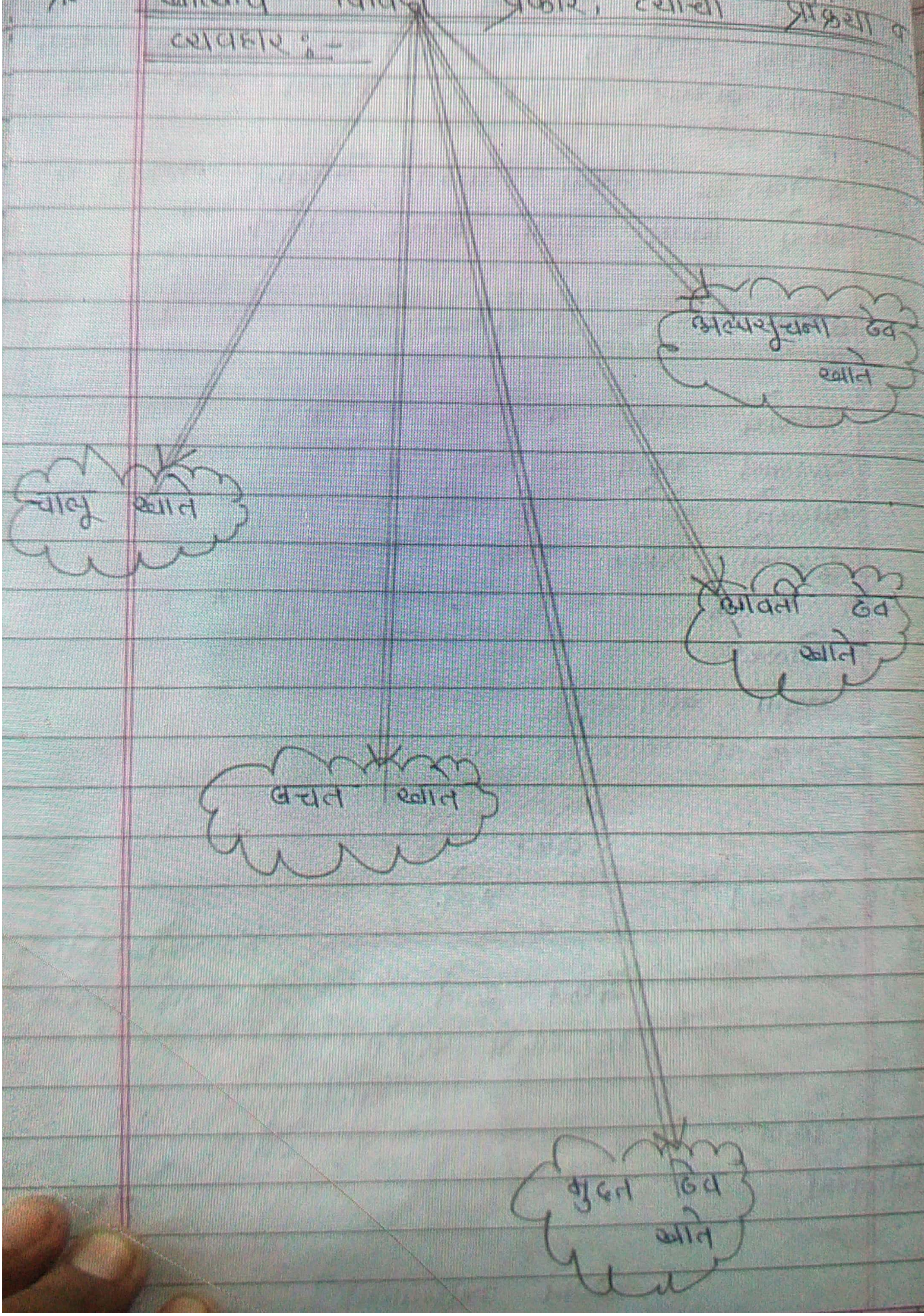

बँकेत खाते उघडण्याचे फायदे

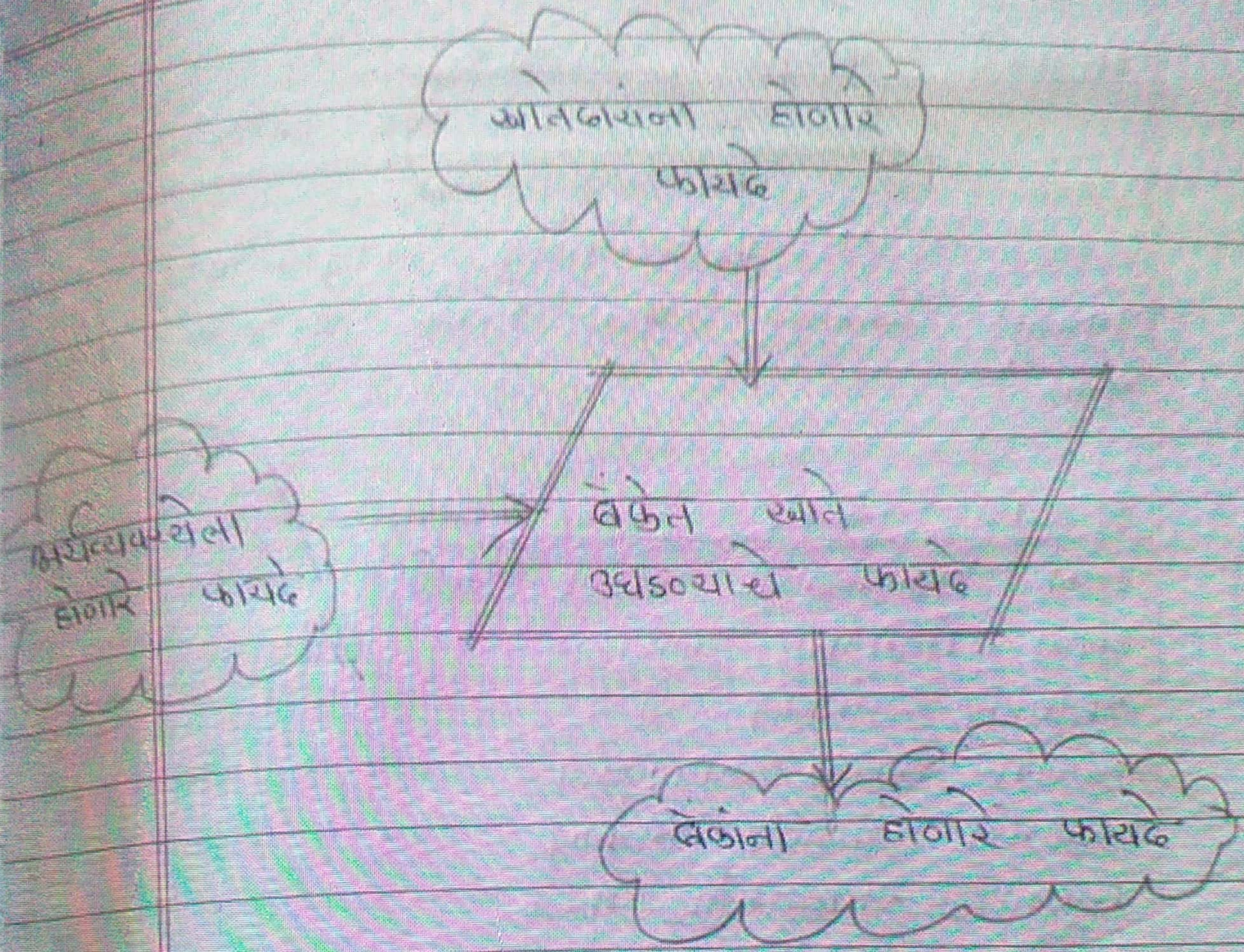

* बँक खात्यावरील व्यवहार :-

अ) खात्यात पैसे भरणे

ब) खात्यातून पैसे काढणे

1) पैसे काढण्याची पावती भरून

2) चेकचा वापर करून पैसे काढणे

क) चेकबुकची मागणी करणे.

* खाते बंद करणे :- ग्राहकाने बँकेला विनंती केली असेल तर त्याचे खाते बंद करून करेल.

* 10. व्याज दर गणना करण्याच्या पद्धती *

व्याज म्हणजे इतरांकडून कर्जाऊ घेतलेल्या निधीवर दिलेला मोबदला होय.

* भारतातल्या विविध बँकांमध्ये पुढीलप्रमाणे व्याजाची आकारणी केली जाते.

अ] ठेवींवर व्याजदर आकारण्याच्या पद्धती :-

पैशाच्या किंवा निधीच्या सुर. क्षिततेसाठी जनता आपल्याजवळील शेष रक्कम बँकेत ठेवतात. सामान्यपणे या ठेवी व्यापारी बँका, राष्ट्रीयकृत बँका व सहकारी बँका किंवा पतसंस्था यामध्ये ठेवल्या जातात.

1) बचत ठेव खात्यावर व्याज आकारण्याची पद्धती :-

रिझर्व्ह बँकेने मे 2011 नंतर बँकांवरील व्याजदराचे निर्बंध उठविल्यामुळे आता बँका बचत ठेवींवर व्याजदराची आकारणी करण्यासाठी मोकळ्या झालेल्या आहेत. पूर्वी बचत ठेवींवर 4 टक्के दराने व्याज दिले जात असे.

२) मुदत ठेव खात्यावर व्याजाची आकारणी :-

मुदत ठेवी ह्या एका विशिष्ट मुदतीपर्यंत खात्यात ठेवावयाच्या असतात. ही मुदत 7 दिवसापासून तर 10 वर्षापर्यंतच्या वर देखील असते. यांनाच टर्म डिपॉझिट असेही म्हणतात.

काही प्रमुख बँकांचे मुदत ठेवी खात्यावरील व्याजदर पुढीलप्रमाणे आहेत.

बँकेचे नाव	मुदत	1 कोटी पर्यंत रकमेवरील व्याजदर
आय. सी. आय. सी. आय बँक	7 दिवस 10 वर्षे	4% ते 7.25%
आय. डी. बी. आय बँक	15 दिवस ते 20 वर्षे	4.25% ते 7.25%
एच. डी. एफ. सी. बँक	7 दिवस 10 वर्षे	3.5% ते 7.45%
आंध्रा बँक	7 दिवस 10 वर्षे	4% ते 7.35%
विजया बँक	7 दिवस 10 वर्षे	4% ते 7%
ॲक्सिस बँक	7 दिवस 10 वर्षे	3.5% ते 7.35%
कोटक बँक	7 दिवस 10 वर्षे	6% ते 6.6%
इंडसइंड बँक	1 वर्षाच्या पुढे	6.5% ते 6.85%
युनियन बँक	7 दिवस ते 10 वर्षे	5% ते 7%
इंडियन ओव्हरसीज बँक	7 दिवस ते 10 वर्षे	4% ते 6.75%

Scanned with CamScanner

Page No.
Date: / /

3) पुनर्गुंतवणूक ठेव योजना :-

या योजनेअंतर्गत खातेदाराच्या मुदत ठेवीवर आकारण्यात आलेले व्याजदर तीन किंवा सहा महिन्यांनी मुदत ठेवीच्या रकमेत आधिक करून पुन्हा त्याची गुंतवणूक केली जाते.

4) चालू ठेव खात्यावर व्याजाची आकारणी :

या खात्याचे व्यवहार नेहमी चालू असतात, म्हणून याला चालू खाते असे म्हणतात.

ब) कर्ज आणि अग्रिमांवर व्याज - दर आकारण्याच्या पद्धती :-

1) बेंचमार्क प्राइम लेंडिंग रेट
2) बेस रेट पद्धती

क) रोख प्रत्यय आणि आधिविकर्ष यावर व्याज दर आकारण्याच्या पद्धती :

1) रोख प्रत्यय
2) बँक आधिविकर्ष

Scanned with CamScanner

THANK YOU

Scanned with CamScanner